

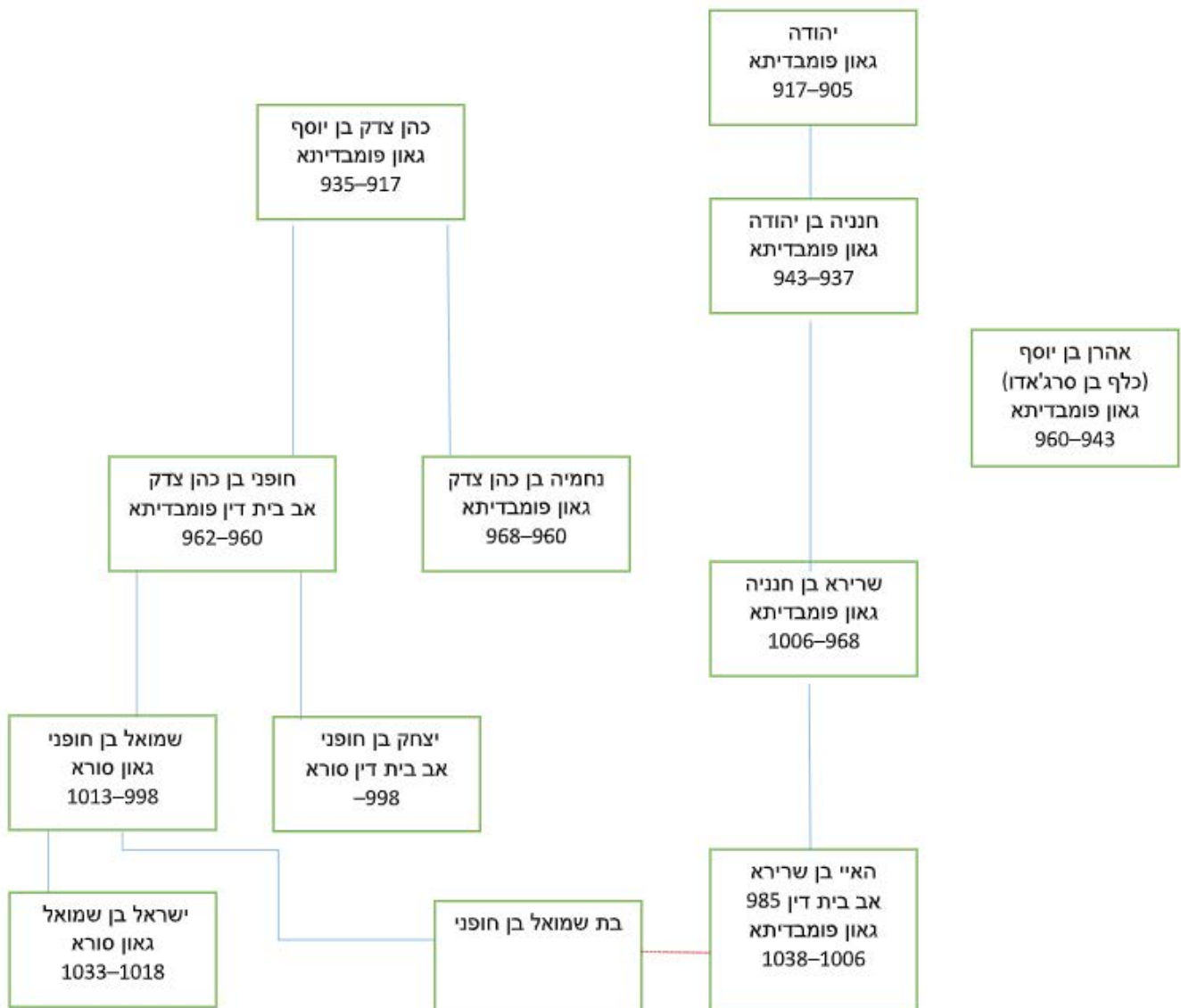
תקופת הגאונים

היסטוריה, חברה וספרות

ד"ר רוני שויקה

שיעור 9: רב שמואל בן חופני גאון

1. גאוני פומבדיתא

2. מפעלו הספרותי

ספר הפסלות לדין	ספר המצרנות	פירוש לחלק השני של בראשית
ספר ההרשאה	ספר הכפייה או האונס	פירוש לבמדבר
ספר הצוואות	ספר הפיקדון	פירוש לחלק הראשון של דברים
ספר חלוקת מקרקעין	ספר קניינים	מבוא למשנה ולתלמוד (145 פרקים)
ספר השבועות	ספר השכנים	ספר המקח והממכר (80 פרקים)
ספר הטענות והראיות	ספר תקופת ההמתנה	ספר הגירושין (51 פרקים)
ספר הגזלה	ספר ייבום וחליצה	ספר ההוצאות (חיוב מזונות)
ספר העונשין	ספר העדות	ספר חובות הדיינים
ספר על שמות ה' ותאריו	ספר המשכון	ספר השותפות
ספר ההדרכה	ספר העברת והמחאת חוב	ספר המתנה
ספר על עיקרי הדת וענפיה	ספר השאילה	ספר התנאים
ספר על בטול ההלכה	ספר הלכות קניין	ספר הערבות והקבלנות
ספר המצוות	ספר הלכות מוהר (כתובות)	ספר הלכות ציצית
אגרת ההודאה	ספר הלכות מציאה	ספר הבגרות
ספר הגמול והעונש	ספר הלכות השכרת נהרות,	
עשר שאלות	תעלות השקיה ובארות	
	ספר הירושות	

3. רב שמואל בן חופני, פירוש לפרשת ויצא

ראשית מה שנאמר, על תועלות הנסיעות לאנשים בכלל וליעקב אבינו בפרט, וחלוקת הנסיעות וסידור הנסיעות, ועניין עבדי ה' הנוסעים, ועיקר מה שקרה בתקופת נסיעותיהם. ואביא בזה מה שיש בו הוכחה. ונאמר כי בהטלה על הנביאים ועבדי ה' שיסעו ויעברו מארץ לארץ יש כמה פנים של תועלת והם כ"ה פנים...

4. ר' אברהם אבן עזרא, הקדמה לפירוש התורה

הדרך האחת ארוכה ורחבה, ומנפשות אנשי דורנו נשגבה, ואם האמת כנקודה בתוך העגולה, זאת הדרך כקו הרחב הוא החוט הסובב בתחילה. ובה דרכו גדולים, והמה חכמי הישיבות במלכות ישמעאלים... גם רב שמואל בן חפני אסף רוח בחופניו, בפירוש "ויצא יעקב" ברוב ענייניו, כי הזכיר כל נביא בשמו, וכמה פעמים גלה ממקומו, וכמה תועלת יש בהליכת הדרך - ואין תועלת לפירוש הזה כי אם אורך. ועם "ויחלום" כתב פתרון החלומות, ולמה יראו בתנומות.

5. אגרת רב שמואל בן חופני, שנת 985

והגיעו שאילותיכם לפנינו. וצוינו וכתבו תשובותם כדת וכהלכה. ותואילו לכתוב לפנינו שאילותיכם וכל ספיקותיכם מן המקרא והמשנה והתלמוד. כי אז יבואונכם תשובותם כאות נפשותיכם ותהנו ותהנו. ותקחו ותתנו. ובזאת תדעו כוחנו וההפרש בינינו ובין זולתנו. ותראו אילותינו בתורת יי'. [והית]ה זאת לצדקה גדולה ולשם נכון עצום.

גם אם יש את נפשכם או את נפש מקצת [תלמידיכם] לפתור לכם כתב מכתבי נביאי יי' או לפרש לו מסכת מן המשנה או מן התלמוד. יואל להודיענו. כי אז נמהר לעשות חפצו. ויי' יכתוב שמכם בספר זכרון לפניו. ככת' "אז נדברו יראי יי' איש אל רעהו" וג'. ויי' ימהר רצונכם. וימין ושמאל יפריצכם. ככת' "כי ימין ושמאל תפרוצי" וג'. ושלומכם ירב.

6. תשובת רב האי גאון, אוצר הגאונים חגיגה סי' כ

ודע כי דבר זה היה מקובל אצל הראשונים כלן יחדו ולא היה אחד מהם מכחש בו, כי אומרים היו כי הקדוש ברוך הוא עושה אותות ונוראות על ידי הצדיקים כמו שהוא עושה על ידי הנביאים, ומראה את הצדיקים מראות נוראות כדרך שהוא מראה את הנביאים. כי תקנות יש לעולם בדברים הללו, ואין בהם הפסד כל עיקר. כי יודע אלהים שאין טוענין בו טענה בטלה. וכל מה שנאמר שנעשה לר' חנינא בן דוסא וזולתו מאמינים בו ולא מכחישיין.

ומר רב שמואל גאון ז"ל וכיוצא בו שהרבו לקרות בספרי נכרים אומרים: אין המראות הללו נראות אלא לנביאים ולא יעשה נס אלא לנביא. ומכחישיין בכל מעשה שנאמר כי נעשה בו נס לצדיקים ואמרו כי אין זה הלכה. ואף במעשה של ר' עקיבא שצפה בהיכלות ומעשה ר' נחוניא בן הקנה ור' ישמעאל וכיוצא בהן על כל אלה אומרים אינם הלכה.

ואנו סוברים כי הקדוש ברוך הוא עושה נסים לצדיקים ונפלאות גדולות, ולא רחוק ממנו שהוא מראה אותן בפנימיות מראות היכליו ומעמד מלאכיו.

7. מבוא התלמוד לרב שמואל בן חנניה הנגיד, על פי מבוא התלמוד לרב שמואל בן חופני גאון

והגדה הוא כל פירוש שיבוא בתלמוד על שום ענין שלא יהיה מצווה, זו היא אגדה. ואין לך ללמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת. ויש לך לדעת, שכל מה שקיימו חז"ל הלכה בעניין מצווה, שהיא מפי משה רבינו עליו השלום שקיבל מפי הגבורה, אין לך להוסיף ממנו ולא לגרוע ממנו. אבל מה שפירשו בפסוקים - כל אחד פירש כפי מה שנזדמן לו ומה שראה בדעתו. ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו לומדים אותו, והשאר אין סומכין עליהם.

8. תשובת רב שרירא גאון

אותם דברים היוצאים מפסוקים ונקראים מדרש ואגדה, אומדנה הם. ויש מהם שהוא כן... והרבה יש שאינו כן, כגון מה שאמר רבי עקיבא שהמקושש הוא צלפחד. והם הזכירו דעתו של כל אחד ואחד, ואנו "לפי שכלו יהולל איש". וכן אגדות שאמרו התלמידים, כגון רבי תנחומא ורבי אושעיא וזולתם, רובם אינו כן. ולכן אין אנו סומכים על דברי אגדה. והנכון מהם, מה שמתחזק מן השכל ומן המקרא ומדבריהם.

9. תשובת רב האי גאון

היו יודעים כי דברי אגדה לאו כשמועה הם, אלא כל אחד דורש מה שעלה על לבו, כגון: אפשר, ויש לומר - לא דבר חתוך. לפיכך אין סומכים עליהם.